

העיסוק הקהילתי בתרגומים בעידן שאחרי מלחמת התרגומים

"מלחמת התרגומים" היא אולי האירוע המשמעותי ביותר שהתרחש בתולדותיה הקצרים של הקהילה הטולקינאית. גם מי שלא היה חלק מהקהילה בימים הסוערים ההם, חייב להיות מודע למה שהתרחש אז, והתוצאות של התקופה ההיא ניכרות עד היום, בין אם באיסור לדון בתרגומים בפורומי הקהילה, ובין אם בסקירה המצוינת, גם אם המנוגדת, של כל אחד מהתרגומים שנעשתה על ידי יובל כפיר ושירלי לירון¹, כמו גם התייחסויות אחרות לנושא זה. השורה התחתונה היא כי למרות שנושא התרגומים הוא רלוונטי בעליל לשיח הטולקינאי הישראלי, ולמרות העובדה שתרגום לוטס ל"שר הטבעות" (כמו גם שאר תרגומיו, ל"סילמריליון" או ל"סיפורים שלא נשלמו") הוא האירוע החשוב ביותר, בעיני, שהתרחש בישראל בתחום הטולקינאי בשנים האחרונות, השיח הקהילתי בנושא קפוא מאוד, לפחות זה הקשור לחלקים הפומביים של הקהילה.

אם כי למצב זה יש סיבות קונקרטיות ומוצדקות, יש מקום לתהות האם לא הגיעה העת לשנות כיוון ביחס אל התרגומים. כל הצדדים מודים שמלחמת התרגומים לוותה בתרבות דיון פסולה, שמן הראוי להצטער עליה, והתנצלות הקהילה בפני מר לוטס על הדברים שנאמרו עליו, מהווה אות לכך שאפשר לקוות שתופעות אלו הן נחלת העבר. ייתכן שניתן גם לטעון כי הדיונים על התרגומים מוצו, וכי אין עניין יותר לעסוק בסוגייה זו. במאמר זה אנסה להצביע על המקומות בהם לדעתי קיים עניין שכזה, ועל הדרך בה הקהילה יכולה לחזור להתמודד עם נושא התרגומים, בצורה שתאפשר דיון מעמיק ברמה נאותה.

המאמר מחולק לשלושה חלקים עיקריים: בחלקו הראשון אנסה להציג את דעתי לגבי התרגומים הקיימים (ל"שר הטבעות" בלבד) כמו גם את עמדתי לגבי הקו הנוכחי שנקט על ידי עמותת טולקין. בחלקו השני אנסה להמחיש את הפוטנציאל הקיים לדיונים ברמת הקהילה בתרגומים, מעבר לדברים שנעשו עד כה. חלקו השלישי של המאמר יציג הצעה קונקרטית לדיון בנושא התרגומים, לאו דווקא באספקט של השוואת התרגומים לשר הטבעות, שעיקרה הקמת פורום מיוחד לנושאי התרגומים.

דעתי על התרגומים

מילון הקהילה מקדיש שלושה מונחים עיקריים להשקפות לגבי התרגומים: "לוטמיסט", מי שמעדיף את תרגום לוטס; "לבניתי", המעדיף את תרגום לבנית; ופיריסט, החושב שכל התרגומים הם גרועים ומיותרים, ושיש לקרוא את הספרים באנגלית. כדי לתאר את עמדתי, יהיה צורך באימוץ של מונח רביעי. כמי שגדל על קריאה בעברית, ונחשף למקור הטולקינאי רק בעת האחרונה, אין לי ספק לגבי חשיבותו וערכו של תרגום לעברית. ודאי וודאי לא לגבי ספר כמו "שר הטבעות" שקהל היעד שלו מכיל בני נוער רבים, שללא מעטים מהם האנגלית של

¹ יובל כפיר, "האת, התרגום הזקן והטוב"; שירלי לירון, "סוד הקסם הלכניתי – על תרגום נדיר". שני המאמרים מופיעים באתר קהילת טולקין.

טולקין היא קשה מאוד. עם זאת, דעתי על התרגומים הקיימים דומה למדי לדעתו של הפיוריסט: אני אישית חושב ששניהם תרגומים רעים, מלאי חסרונות כרימון, וקשה לי להמליץ על מי מהם לקריאה. דעה זו נקבעה לא רק מתוך השוואה למקור, אלא גם מתוך בחינת התרגומים עצמם, בייחוד תרגום לבנית (אותו קראתי כילד, והוא מוכר לי הרבה יותר מתרגום לוטס). חוסר הנוחות שחשתי כלפי תרגום זה היה קיים מאז ומעולם, והוא התעצם כשגיליתי רק לאחרונה עד כמה תרגום זה הותיר אותי בור בדברים רבים, שרק ההצטרפות לקהילה תיקנה אותם. למרות זאת, אני שותף מלא לביקורת של רבים מחברי הקהילה כלפי תרגום לוטס, והתיקונים שיש בו ביחס לתרגום לבנית, אינם יכולים לחפות על חסרונותיו.

סקירה מקיפה של חסרונותיהם של תרגומי לבנית ולוטס תהיה חסרת טעם, הן משום שחסרונות אלו כבר נסקרו בצורה מקיפה ומשכנעת על ידי יובל כפיר ושירלי לירון (בהתאמה), אך גם משום שמטרתי במאמר זה איננה לעורר מחדש את מלחמת התרגומים או להתמקד בהתקפה על התרגומים. עם זאת, רצוי בכל זאת להציג בקצרה חלק מרשימות החסרונות (אני מקווה ששתי הפיסקאות הבאות לא יקוממו עלי את חובבי כל אחד מהתרגומים, מה שיותרני ללא קוראים, מן הסתם).

תרגום לבנית, וזאת גם חסידיו יסכימו, חסר חומר משמעותי מהמקור, ובראשו הנספחים ומפתח השמות והמושגים. מבחינה טכנית, זהו תרגום מרושל ולא עקבי, הכולל שיבושים בדרך בה כתובים שמות, או אפילו חלקים משירים, בחלקים שונים של הספר. אי ההיכרות של המתרגמת עם המיתולוגיה הטולקינית, כמו גם עם הנחיותיו למתרגמים, הביאה לשיבושים רבים בתרגום של שמות ומושגים ממיתולוגיה זו, חלקם מגוחכים כמו תרגום "high elves" ל"בני לילית הרריים", או "Norgothrond or Gondolin" ל"נארגותרונד, היא גונדולין". החשוב מכל, מבחינתי, היא העובדה שהתרגום מרשה לעצמו סטייה רבה, לעתים מסיבות סגנוניות, ולעתים עקב רישול טהור, מהמקור הטולקיני. הדבר מביא לעתים קרובות לאובדן משמעותיות מהמקור, ולשינוי מהותי של הסגנון הטולקיני, תוך יצירת סגנון חדש, "לבנית". התוצאה היא, שעל אף כל איכויותיו הסגנוניות, תרגום לבנית אינו יכול בשום אופן להיחשב נאמן למקור (ודאי לא במידה שלדעתי טולקינים צריכים לדרוש), וזו בעיני התכונה הראשונית שתרגום חייב לקיים.

מבלי להיכנס אל הטיעונים כלפי סגנונו של תרגום לוטס (שהם רבים מאוד, והוצגו בצורה מקיפה על ידי שירלי לירון), ואל הויכוחים הקיימים כלפי תרגומי המושגים שבו (שכמעט כל אחד גרר דיון נפרד, מעלפים ועד עיטים, מעצנים ועד צריחים), חשוב לי להדגיש כי גם מבחינת הדיוק המילולי, תרגום לוטס אינו מדויק דיו, גם אם הוא מדויק יותר מתרגום לבנית. לעניין זה אסתפק בדוגמה אחת, שבולטת לעין כבר במבט הראשון בספר. המדובר בתרגום השורה השלישית ל"שיר הטבעת", שהוא המוטו של הספר כולו:

השורה במקור: "Nine for Mortal Men doomed to die",

מתורגמת על ידי לוטס ל: "תשע לבני האדם, בני תמותה אומללים"

לא צריך מאמץ מדוקדק כדי לראות כי התרגום אינו מתרגם במדויק את השיר המקורי, וזו סטייה שהיא מעבר לחופש הקיים בתרגום שירה. המילה "אומללים" אינה קיימת במקור, ורחוקה מלהיות נרמזת, מה גם שהתרגום אינו מפרש האם בני האדם הם אומללים עקב היותם בני תמותה או מסיבה אחרת, בניגוד למקור המציין במפורש שנגזר עליהם למות. מעבר לכך, היכרות עם כתביו של טולקין מקשה מאוד על הפרשנות שלוטם מעניק לשיר, שהרי המוות נחשב כ"מתנה" שהוענקה לבני האדם. גם לא השימוש במילה "doom" יכול להצדיק פרשנות זו, שכן מילה זו מבטאת גזירת-גורל, ולאו דווקא באופן שלילי² ושלישית, התרגום מתעלם מההקשר המשמעותי הקיים למילה "doom" בספר עצמו, בשמו של הר הגזירה (או הר האבדון לפי תרגום לבנית), Mount doom. גם אם לא ניתן להכריע האם הקישור במקרה זה הוא מקרי או מכוון (ונדמה כי האיזכור לסאורון בשורה הבאה מקשה על ראייתו כמקרי), ראוי היה לשמר את הקישור גם בתרגום. כדאי לשים לב כי שלוש הנקודות הללו: תרגום לא מדויק ושינוי משמעות המקור, אי התייחסות לגישה הכוללת של טולקין, והתעלמות מזיקה בין המקור וחלקים אחרים בטקסט, הן מההערות העיקריות שיוכל כפיר מציג כלפי תרגום לבנית. העובדה שליקויים אלו קיימים גם בתרגום לוטם, ובדוגמה הנוכחית במקום משמעותי ובולט, מעידה על מידת הבעייתיות גם של תרגום זה.

מקרה עגום במיוחד הממחיש את בעייתיות שני התרגומים, מציגה סוגיית מותו של גאנדאלף (סוגיה שאין צורך להתעכב על משמעותה). מוות זה מוצג בצורה עמומה אך ודאית במקור, אך הקורא העברי עשוי בהחלט להחמיץ עובדה זו. מקריאת תרגום לבנית, האפשרות להבין שגאנדאלף מת היא כמעט בלתי אפשרית, משום שהשפה המליצית בה כתוב התרגום משנה את שני האיזכורים של המילה "death", כך שלא ברור אם מדובר במוות ממשי או בלשון מטאפורית. בעוד במקור גאנדאלף אומר ללשון-כחש "I have not passed through fire and death to... ", אצל לבנית הנאמר הוא "לא עברתי באש ובגיא צלמוות כדי...". במקום בולט אפילו יותר, כאשר גאנדאלף אומר לסאורון "I am Gandalf the White, who has returned from death", הדבר מתורגם אצל לבנית ל"אני גאנדאלף הלבן, שחזר משאול תחתית", ביטוי שבנקל ניתן להבינו כדימוי לעומקים בהם נלחם גאנדאלף בבאלרוג. בתרגום לוטם אמנם מתוקנים שני הביטויים הללו ומוותאמים במדויק למקור, אך בנספחים, שם קיימת האמירה המפורשת ביותר לגבי מותו של גאנדאלף (אפילו את אמירתו לסאורומאן הרי ניתן לפרש בדוחק כ"הייתי על סף מוות"), תרגום זה מכיל שגיאה מהותית מאוד (קטע זה, כמובן, לא קיים אצל לבנית). בעוד במקור נספח ב' מציין לגבי גאנדאלף כי ב-25 לינואר, 3019, כי "He casts down the Balrog, and passes away" (כלומר, נפטר), בתרגום נכתב "הוא משליך את הבאלרוג מטה, ומאבד את הכרתו". בין אם לוטם התבלבל בין "passes away" ו-"passes out", ובין אם

² ציטטה של טולקין המבהירה זאת במפורש: "those who have the blood of mortal men, in whatever part, are... mortal, unless other doom be granted to them" (המשפט מופיע ב"קוונטה סילמריליון" מתוך ה"דרך האבודה וכתבים אחרים", הכרך החמישי בסדרת ההיסטוריה, אך כריסטופר טולקין נמנע מלהכניסו ל"סילמריליון" עצמו). ציטטה זו מבהירה כי לא ניתן לייחס למילה doom משמעות שלילית בהכרח, שהרי אז לא היה ניתן לדבר על "הענקה" שלה.

הוא חש חוסר נוחות לציין מפורשות שגאנדאלף מת, זהו עדיין עיוות משמעותי מאוד של המקור.³

כאמור, המטרה של סקירה זו איננה לעורר מחדש את מלחמת התרגומים, אלא להיפך: להציג את חוסר הטעם במלחמה זו, כאשר היא מוצגת כשאלה "איזה תרגום טוב יותר". לעתים קרובות מצאתי את עצמי בדיונים (כמובן, אופליין) על התרגומים ניצב מול אמירות כגון "אבל תסכים שהתרגום הזה יותר גרוע" או "האם אתה טוען שתרגום X טוב יותר מתרגום Y?". שאלות אלו הן חסרות טעם בעיני, משום שמטרת ההשוואה היא להעניק לגיטימציה לאחד התרגומים על פני האחר. אם מכירים בכך ששני התרגומים אינם יכולים להתקבל כתרגום הרצוי, השאלה מאבדת את טעמה. צריך להעיר כי אינני טוען שהבעיות בתרגומים הקיימים נובעות מהיות המתרגמים רשעים, בורים, עצלנים או מכל סיבה דומה. הסיבה העיקרית שקשה להפיק תרגום נכון של שר הטבעות היא בסיסית מאוד: מדובר ביצירת ענק, רבת מימדים ורבדים, שטולקין עצמו השקיע בה שני עשורים, ואת שארית חייו לבניית המיתולוגיה שסביבה. קשה להאמין שאדם בודד, או קבוצה קטנה של אנשים, יוכלו לעמוד על הדקויות הקיימות בטקסט, ושעלולות להתעוות או סתם ללכת לאיבוד בתרגום.

סקירה זו גם מציגה את הבעייתיות של המאבק הנוכחי של העמותה, להחזיר למדפים את תרגום לבנית. המאבק עצמו הוא ראוי בהחלט: אין שום סיבה שהספרים ישבו במחסנים ויעלו אבק, ודאי כאשר יש להם קהל פוטנציאלי שישמח לקוראם. אבל בה בעת שהדרישה היא חשובה ולגיטימית, הצגתה כפיתרון לבעיית התרגומים, בבחינת מתן אפשרות לקורא לבחור, היא מטרידה מאוד. פיתרון זה, שינציח את הסטטוס קוו הקיים, יעמיד את הקורא מול שני תרגומים עמוסי חסרונות ובעייתיים, ויעמיד את הקורא מול בחירה בין שני פיתרונות גרועים. הפיתרון הנכון, בעיני, הוא להיאבק למען קיומו של תרגום טוב מן השניים הקיימים, ובניגוד לפיוריסטים, אני משוכנע שניתן להגיע למצב זה.

תפקיד הקהילה בנושא התרגומים

בניגוד לאווירה הביקורתית של הסעיף הקודם, בסעיף זה הייתי רוצה להפנות את הדיון לכיוונים קונסטרוקטיביים יותר, ולהמחיש מה המקום של הקהילה, ומאגר הידע הקיים בה, במאבק למען תרגום הולם. אין בכוונתי כלל להתייחס לרובד ה"פוליטי" של הדברים, כלומר כיצד להשיג הכרה בצורך בתרגום חדש (והאם הדבר אפשרי), אלא לרמת הדיונים בלבד, מהסוג המתקיים בפורומי הקהילה. גם אם הסיכוי להשגת תרגום כזה הוא קלוש, עדיין אין מדובר במאבק בטחנות רוח, משום שאני מאמין שיש חשיבות בעניין בעצם הדיון. כדי להמחיש זאת, נתבונן בשלוש דוגמאות מתוך התרגומים הקיימים, שלדעתי ממחישות את הצורך בהתבוננות מעמיקה בשאלות של תרגום. כדי להימנע מהשוואות בין התרגומים, בכל הדוגמאות הסוגייה רלוונטית באותה המידה לגבי תרגום לבנית ותרגום לוטם.

³ יש להעיר כי מותו של גאנדאלף נרמז במקום נוסף בספר, בדבריו של גאנדאלף לגבייהיר לפני השער השחור: "You will not find me a burden much greater than when you bore me from Zirak-zigil, where my old life burned away". משפט זה מתורגם בצורה נאמנה בשני התרגומים.

מקור: "...and the crowns of seven kings, and the rods of the Five Wizards..."

לבנית: "...וכתריהם של שבעה מלכים ושבטיהם של חמישה קוסמים..."

לוטם: "...וכתריהם של שבעה מלכים ומטותיהם של חמישה קוסמים..."

מעבר לשאלה כיצד לתרגם "rod", ההבדל בין התרגום למקור במקרה זה הוא זעיר, אך קל מאוד לזיהוי: בעוד הביטוי "חמשת הקוסמים" מיודע במקור האנגלי (ואף מושם, כשם, באותיות רישיות), בשני התרגומים הביטוי המקביל אינו מיודע. קשה להסביר סטייה זו בתרגום, אלא כשגיאה, ובמקרה הזה מדובר על שגיאה שלא תוקנה על ידי העריכה הלוטמית (בניגוד למקרים רבים אחרים).

אם כי הפער בין התרגום למקור הוא קטן וקל מאוד לתקנו, לפער זה יש משמעות רבה. משפט זה הוא המקום היחיד בכל "שר הטבעות" בו קיים איזכור לקוסמים שאינם מוזכרים בשמם (בנוסף לגאנדאלף, סארומאן, ורדגסט). המשפט הזה קבע למעשה את העובדה שלארץ התיכונה הגיעו חמישה קוסמים, ואילץ את טולקין להעניק להם זהות ותפקיד, למרות שבתחילה טען שאינו יודע עליהם דבר.⁴ עניין זה רלוונטי בעברית רק כאשר הביטוי מיודע. כאשר נעלם היידוע, מספרם של הקוסמים הופך להיות בלתי ידוע והמספר חמש הופך לחסר חשיבות (בדומה לשבעת המלכים הערטילאיים), שלפה מהאוויר של סארומאן. פרט שבהחלט יש לו חשיבות פשוט הולך לאיבוד.

מקור: "...There were rowan-trees in my home"

לבנית/לוטם: "היה היו עצי מילה במכורתי..."

מקרה שונה לחלוטין מציג התרגום שבחרו לבנית ולוטם לעצי ה"Rowan", שעל אובדנם מקונן האנט ברגלד. התרגום שנבחר, "מילה" הוא סביר למדי מבחינה בוטנית. אם כי "מילה" בעברית הוא תרגום לעץ האירופאי "Ash", הרי שעצי "Rowan" מכונים גם "Mountain Ash", בעוד התרגום ה"רשמי" של שמם לעברית הוא "חוזרר אירופי", שם שקל להבין מדוע נזנח על ידי שני המתרגמים. עם זאת, בחירת תרגום זו נדמית בעייתית הרבה יותר, אם בוחנים את התפקיד שממלאים עצי מילה (כלומר, Ash) במיתולוגיה הנורדית, שהזיקה של "שר הטבעות" אליה היא עמוקה מאוד. על פי מיתולוגיה זו, בבסיס העולם ניצב עץ מילה, וחלקיו של העולם הזה פזורים בין ענפיו. חניתו של האל אודין, שלטולקין אמירה מפורשת (במכתב 107) שגאנדאלף הוא בן דמותו (ולו מבחינה חלקית), לקוחה מענף של עץ זה. מעבר לכך, קיים איזכור מפורש לעץ מילה ב"שר הטבעות" שעשוי להעיד על חשיבות הנקודה הזו, איזכור העובדה שמטהו של גאנדאלף (הלבן) עשוי מעץ מילה: "The ash-staff on which Gandalf leaned". יש להעיר כי בתיאור עצרת האנטים מוזכרים שוב עצי מילה (כדומים לחלק מהאנטים), אך איזכור זה אגבי הרבה יותר, ולא נראה שיש לו חשיבות כלשהי.

⁴ למשל: "I have not named the colours, because I do not know them", מתוך מכתב 211.

לאור זאת, התרגום של העצים האהובים על אץ-רץ לעצי מילה, עשוי להעניק משקל לעצים אלו, שהוא מהותית שונה מהמשקל המוענק להם במקור. תחת רמז בודד ונקודתי, הקורא עשוי לחשוב שהעצים הללו מקבלים הבלטה משמעותית, שאינה בלתי סבירה לאור המשמעות המיתולוגית של עצי המילה, אך שאינה מבטאת את כוונתו המקורית של טולקין.

מקור: "Seven for the Dwarf-lords in their halls of stone"

לבנית (אופק): "שבע לנסיכי גמדים בטירות אבן-צל"

לוטם: "שבע לשרי גמדים בנקרות עוטות-צל"

הדוגמה אחרונה מחזירה אותנו אל שיר הטבעת, ואל שורה אחרת שלו. שני התרגומים התחבטו בתרגום השורה השנייה של השיר, כשנראה שעיקר ההתלבטות היתה סביב הצורך למצוא חריזה תואמת עם השורה הרביעית, המסתיימת במילים "כסאו האפל". בחירה טבעית למדי, ששני התרגומים נקטו אותה, היתה לחרוז "אפל" עם המילה "צל". בשני המקרים, התרגום שונה מעט מהמקור, שאינו מזכיר כלל צל או צללים, אך לכאורה קשה להאשים את המתרגמים בסטייה הזו, לאור הקושי הקיים בתרגום שירה.

עם זאת, מבט כולל יותר על הספר, מבהיר את הבעייתיות המשמעותית של תרגום זה: המילה "צל" אצל טולקין איננה בגדר מילה ככל המילים (גם אם לעתים היא מופיעה במשמעות היומיומית). זו המילה בה בוחר טולקין לתאר לעתים קרובות את הרוע ואת השפעתו, והדוגמאות לכך רבות מאוד. בחירת המילה הזו, לפיכך, מעמידה את הגמדים באור שונה, ויוצר זיקה חזקה בינם לבין סאורון, שהשיר המקורי אינו רומז לה כלל, ובדעבד, ראוי לדחותה, שהרי לגבי הגמדים (להבדיל מבני האדם שהחזיקו בטבעות) נאמר במפורש שלא השתעבדו לסאורון.

+++++

שלוש הדוגמאות הללו חשובות, דווקא משום שהן אינן דוגמאות "קיצוניות" במיוחד. קל לקרוא את הספר, גם פעמים רבות, בלי לחוש כל הפרעה, וסביר להניח שהקורא הממוצע (אפילו זה המכיר את המקור האנגלי) יחלוף על פניהן בלא לשים לב אליהן ומבלי לעמוד על חשיבותן. אבל אין בכך להגיד שחשיבות זו אינה קיימת, וניסיתי להציג לגבי כל הדוגמאות עד כמה חשיבותן גדולה. שילוב זה של מקרים משמעותיים, אבל שהקורא הממוצע יתקשה לעמוד על חשיבותם, ממחיש לדעתי את הצורך בטיפול הטולקינאי בסוגיית התרגומים. רק מי שמכיר את מושגיו של טולקין, את ערכיו ואת סגנונו הספרותי יוכל לאתר שגיאות מסוג זה ולהסביר את הבעייתיות הגלומה בהן. זהו ההכרח בקיומו של דיון טולקינאי בשאלת התרגום, דיון שיכיל לא רק את איתור המקומות הבעייתיים אלא גם יחתור להשגת פיתרונות להם. ללא דיון זה, קשה להעלות על הדעת שניתן יהיה להשיג תרגום איכותי מהסוג אליו הקהילה צריכה לשאוף. אולם מעבר להכרת, צריך להעיר כי דיון כזה יוכל להיות מפרה ומעניין. כל שלוש הדוגמאות שהבאתי, אינן שגיאות סתמיות, או קשורות להיבטי שפה וסגנון. כולן קשורות באופן

עמוק למרכיבים משמעותיים של היצירה. הדיון בסוגיות הללו, לפיכך, כרוך בדיונים ביצירה הטולקינאית עצמה, דיונים שאין צורך להסביר את חשיבותם. שנית, ברור שמלבד ההצבעה על שגיאות בתרגומים הקיימים, טבעי שהדיון יכלול הצעות נפרדות לתרגום קטעים, בין אם תיקון שגיאות קיימות, ובין אם תרגומים מקוריים. עיסוק זה לכשעצמו עשוי להיות מהנה ומשמעותי, בדומה לעיסוק הקיים ביצירה פוסט-טולקינאית. לדעתי, אין צורך להרחיב את הדיבור על כך, די להציג את "פרוייקט שיר הטבעת", שהפיק מספר דו ספרתי של תרגומים לשלל שפות, והוא בעיני אחד ההישגים המרשימים של הקהילה.

לאור כל זאת, דומני שיש מקום לדיונים מעמיקים בשאלות של תרגום. דיונים אלו עשויים לתרום הן לשיח הפנימי בקהילה, אבל גם להיות פרודוקטיביים בשירות תרגומים מסחריים עתידיים של הספרים, בין אם אלו יתבססו על אחד התרגומים הקיימים, ובין אם מדובר יהיה בתרגום חדש לחלוטין. נותר לבחון את הדרך לעשות זאת, ללא הצתה מחודשת של המשקעים הישנים.

פורום תרגומים וכללי

לעניות דעתי, ומהשיחות שהיו לי עם מספר חברים בקהילה, פתיחת הפורום לדיון חופשי בתרגומים איננה הפיתרון הרצוי. דיונים כאלו, גם במסגרת נורמות הדיון הקיימות, סביר להניח שיתלחטו במהרה לשאלת "איזה תרגום טוב יותר", והדיון יאבד את ערכו ורק יגרום להערכת הרוחות. בהנחה שמעוניינים לשפר רמת דיון נאותה וגבוהה בנושא התרגומים, יש לדעתי להקים פורום נפרד שיעסוק בנושא זה, עם מערכת נפרדת וברורה של "מותר" ו"אסור". הפורום המיוחד יוכל לדון בכל הנושאים שהוצגו כאן, ובנושאים רבים אחרים: ניתן יהיה להעלות שאלות והצעות לתיקון עבור אחד התרגומים הקיימים (לכל אחד מספרי טולקין שיצאו בעברית), ניתן יהיה להציע הצעות תרגום חדשות (כמובן, במסגרת חוקי זכויות היוצרים), ניתן יהיה לדון בסוגיות תיאורטיות הקשורות בתרגום, להציע פרויקטים קהילתיים נוסח פרויקט שיר הטבעת, וכדומה. גם ללא קשר לשאלת תרגומי שר הטבעות, פורום זה יכול להוות צלע שלישית לפורום שפות ולפורום יצירות, שנושאי התרגומים קשורים אליהם אך אינם שייכים להם ישירות. יש להעיר כי ניתן יהיה להיעזר בפורום זה לתרגום לא רק של יצירתו הספרותית של טולקין, אלא גם של מאמרים שלו, מכתבים, או של מאמרים ניתוחיים עליו, כהמשך לתרגומים (החשובים מאוד) הקיימים כיום באתר הקהילה או בנומינור. אם כי אין מניעה שעבודת התרגום האינדיבידואלית של חומרים אלו תימשך, קיומו של הפורום עשוי רק לסייע לה. בנוסף, מי שסולד מנושא התרגומים וחושב שטוב לא יכול לצאת מזה, יוכל פשוט להימנע מכניסה לפורום ולהמשיך לשוטט בפורומים הרגילים.

החשוב ביותר הוא לנסח רשימת כללים לפורום, שמחד תאפשר דיון פורה ובלתי מוגבל בשאלות המהותיות, ומאידך תמנע כל אפשרות להתלהטות הרוחות. להלן הצעתי לכללים אלו:

1. הפורום יתקיים כפורום נפרד, הדורש רישום עצמאי (נפרד מהרישום לקהילה). הפרות חוזרות של כללי הפורום יביאו לביטול האפשרות לכתוב בפורום זה. ייתכן שכדאי גם לדרוש ותק מסוים ופעילות קודמת בפורומים כתנאי להרשמה.

2. כל דיון בתרגומים יתבצע בכבוד הראוי ומתוך הנחה כי כל אחד מהתרגומים הוא לגיטימי ובעל איכויות משלו. לא יתקיימו התקפות אישיות על אחד המתרגמים ולא ייעשה שימוש בביטויים נוסח "זה סתם תרגום גרוע" או "העברית הזו מזעזעת". ברור שהדבר יאלץ את מרבית המשתתפים (כולל כותב שורות אלה) למתן את סגנונם בהתייחסות לתרגומים.

3. לא תתבצע השוואה בין התרגומים הקיימים, במובן של "הדוגמה הזו מוכיחה כמה תרגום X עדיף על תרגום Y". כמובן, ניתן יהיה להשוות בין דוגמאות מסוימות ולהביע דעה מי מהן עדיפה באופן קונקרטי.

4. זכותו של כל משתתף להעדיף את אחד התרגומים (או אף אחד מהם) לא תוטל בספק, ולא יהיה חילופי עלבונות או האשמות בין המשתתפים בפורום על רקע דעות אלו. מצד שני, ראוי שהדיונים יהיו ענייניים ונקודתיים, והדעה לגבי סוגיה כזו או אחרת צריכה להיקבע לגופו של עניין ולא מתוך מטרה להגן או לתקוף תרגום מסוים.

5. התייחסויות לתרגומים הקיימים יהיו רק בנושאים בעלי חשיבות (ועל כותב ההודעה יהיה להסביר את חשיבות העניין, במקרה שהיא לא ברורה מאלה), ובכל מקרה לא יאופשרו תיקוני עברית בנוסח "דיפתונג במפיק של ההא".

6. כדי להימנע מדיונים חוזרים ונשנים, תצורף למכתב הפתיחה של הפורום רשימת "נושאים אסורים", כלומר נושאים שהתחושה היא שמוצו ושאינן טעם להעלותם מחדש (למשל, עלפים או בני לילית). נושאים אלו לא יידונו, אלא על פי החלטה או אישור (מקדים) של מנהלי הפורום.

רשימה זו היא מן הסתם חלקית וברור שניתן לטש ולשנות את כלליה, אולם העיקרון, אני מקווה, ברור, והוא שהדיון צריך להתבצע בצורה מרוסנת ועניינית ותוך הכבוד הראוי. הצלחת העניין תלויה בסופו של דבר ברצונם הטוב של האנשים עצמם, ומהיכרותי עם אנשי הקהילה אין לי ספק שהדבר יכול להיעשות ולהצליח.

סיכום

מאמר זה ניסה לענות על שאלות "למה" ו"איך": מדוע בכלל יש טעם בהחזרת נושא התרגומים לדיון, והאם ניתן לעשות זאת בלא לעורר מחדש את מלחמת התרגומים. אני מקווה שעמדותי הוסברה לפחות, ושיתקיים בה דיון מסודר במסגרת קהילתית כלשהי. אני אישית משוכנע שעיסוק בסוגייה הוא לא רק הכרחי עבור הקהילה, אלא גם עשוי להוביל לכיווני דיונים חדשים ופוריים.

אם כי נקודת הראות שלי, כפי שהצגתי אותה, רואה את שני התרגומים הקיימים כבלתי מספקים, אני מאמין שההצעות שהוצעו כאן רלוונטיות גם למחזיקים בדעות אחרות: גם מי שמעדיף את אחד התרגומים הקיימים יסכים כי תרגומים אלו אינם שלמים, ומכילים נקודות בעייתיות רבות, וברור שגם מוצר מוגמר ראוי להיבחן שוב ושוב, מתוך מטרה לשפרו עוד יותר. ממילא, הדיון בתרגומים אינו חייב להיות ביקורתי, וניתן לקיימו גם תוך הבעת אהבה או הערכה לתרגומים הקיימים.

כפי שצינתי, לא התערבתי כלל בשאלה איך ייראה התרגום העתידי של שר הטבעות: האם הוא יושתת על עריכה מחודשת של תרגום לבנית, על הוצאה נוספת של תרגום לוטס, או על יצירת תרגום חדש לחלוטין. ברור שלכל אחת מהאופציות הללו יש יתרונות וחסרונות משלה, ומעורבים בהחלטות גם שיקולים עסקיים או שיקולים זרים אחרים. חשוב היה לי להדגיש כי הסתפקות בשני התרגומים הקיימים אינה יכולה להיות מספקת, ויש לשאוף להשגת תרגום משופר ואיכותי משניהם. ברור שהשגת מטרה זו תלויה אמנם גם במאמצי הקהילה, אך גם בגורמים אחרים שהשליטה בהם בעייתית, ועדיין, הדיון בתרגומים יכול להתבצע ללא תלות בגורמים אלה.

טיעון אחד שניתן להעלות כלפי הצעותי הוא שהן מתעלמות כמעט לחלוטין מהרובד הסגנוני. וממילא, עיקר הטיעונים כנגד תרגום לוטס הם סגנוניים (לפחות טיעונים שהועלו עד כה, לדעתי ניתן להעלות טענות רבות אחרות). ההימנעות שלי לעסוק בשאלות סגנוניות לא נבעה מזלזול בסוגיות אלו, אלא מההנחה ששאלות אלו ניתנות לעיסוק אובייקטיבי במידה פחותה בהרבה מהאפשרות לעסוק בשאלות תוכניות, ולפיכך, שהצגת שאלות אלו עלולה להביא לדיון עקר. אין בכך כדי לטעון כי אין לעסוק כלל בעניינים סגנוניים, אם כי לדעתי העיסוק בענייני תוכן מכיל די והותר פוטנציאל לדיונים משמעותיים.

החשוב ביותר, לדעתי, הוא לחזור על שאמרתי בסוף הסעיף הקודם: המפתח לאי חזרת מלחמת התרגומים, הוא בכך שאנשי הקהילה ינהגו בכבוד, בריסון ובענייניות. במקרה הזה, אין שום סיבה שלא יתקיים עיסוק טולקינאי בתרגומים, ושעיסוק זה יהיה פורה ומפרה.